

Handläggare
Göran Carlén

Datum
2014-12-02

Diarienummer
KSN-2014-0630

Kommunstyrelsen

Förstudie arkitekturpolitik

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen föreslår kommunfullmäktige besluta

att godkänna förstudien, samt

att ge kommunstyrelsen i uppdrag att senast 2016 återkomma till kommunfullmäktige med förslag till en arkitekturpolitik för Uppsala.

Ärendet

Plan- och byggnadsnämnden har 10 april 2014 (**bilaga**) till kommunfullmäktige överlämnat en förstudie kring en sammanhållen arkitekturpolitik i enlighet med uppdrag givet 24 september 2012 (§ 192). Uppdraget gavs med anledning av motion från Erik Pelling m fl (alla S) och Johan Lundqvist m fl (alla MP).

Föredragning

Det höga tillväxttryck som idag riktas mot flera av landets ledande tillväxtregioner jämförs allt oftare med den situation med bostadsbrist som rådde på 1950- och 1960-talet och som resulterade i miljonprogrammets byggande. Jämförelsen är kanske inte helt rättvis men utvecklingen i landets tillväxtregioner kommer att ställa stora krav på dialog och debatt om städernas bebyggelseutveckling där människan och stadslivet alltmer kommer att vara i fokus. Detta gäller såväl planering och formgivning av byggnader som av offentliga miljöer och stadsrum.

I Uppsalas ambition att kraftig expandera, bygga staden inåt och samtidigt vara en attraktiv stad ligger därför en stor framtida utmaning ur alla hållbarhetsaspekter. Den översiktsplan som nu tas fram kommer att hantera de stora systemfrågorna, utbyggnadsriktningar, tyngdpunkter mm. Som ytterligare stöd i arbetet med den kvalitativa stadsutvecklingen i bland annat program- och planarbeten, bygglov, markanvisningar mm, behövs ett kompletterande styrdokument, arbetsnamnet kan vara *Arkitektur Uppsala*.

Att ta fram en arkitekturpolicy är en arbetsintensiv process och den är minst lika viktig som själva dokumentet. Arbetet ska vara en fristående process men dokumentet bör spegla eller fördjupa översiktsplanens intentioner. Det är viktigt att snabbt hitta en nivå för arbetet/ambitionen, en gemensam målbild – i annat fall kan arbetet bli hur omfattande som helst.

En arkitekturpolicy ger alla aktörer en gemensam plattform och riktlinjer för en viljeinriktning. Men den måste innehålla ett visst mått av flexibilitet. Den får inte bli styrande i detaljer för då påverkas kreativiteten negativt. I stället bör den framför allt fokusera på de processer som leder fram till ett långsiktigt och hållbart byggande eller anläggande av hus och miljöer.

Under 2015 kommer arbetet med översiktsplanen att vara i fokus. Förslagsvis kan därför arbetet med utvecklingen av Arkitektur Uppsala inledas 2015 med att ta fram en projektplan där organisation, vägvalsfrågor, ambitionsnivå och ekonomi läggs fast. Vidare tas fram underlag och görs andra förberedelser för ett efterföljande *Uppsalas arkitekturår* med konferenser, debatt, medborgardialog, fortsatta möten, stadsvandringar med mera. Arkitekturåret kan avslutas med att kommunfullmäktige antar ett styrdokument som sammanfattar arkitekturpolitiken Uppsala.

Processen *Arkitektur Uppsala* stannar inte med detta utan har då funnit ett kontinuerligt, brett forum för fortsatt uppföljning, debatt och diskussion som ständigt leder till ett attraktivare Uppsala med människorna i fokus. Arbetet med Arkitektur Uppsala kan också manifesteras med en *bomässa* – något som ger staden en ta plats i den nationella arkitektur- och stadsbyggnadsdebatten med många besökande under flera år.

Ekonomiska konsekvenser

Arbetet beräknas kosta 1-2 mkr första året och 3-4 Mkr för ett efterföljande arkitekturår. Första årets arbete ryms inom given ram. Ambitionsnivån för genomförande av programmet som helhet prövas i samband med budget för 2016.

Joachim Danielsson
Stadsdirektör

Jan Malmberg
Tf chef kommunledningskontoret

Handläggare
Dan ThunmanDatum
2014-04-10Diarienummer
SBK 2012-030110

UPPSALA KOMMUNSTYRELSE	
Ink. 2014 -04- 29	
Diarienumr. KSN - 2014 - 0630	
43	Aktbil. 1

Kommunfullmäktige

Uppdrag: förstudie kring arkitekturpolitik**Dnr: KSN-2011-0525****Ärendet**

Kommunfullmäktige i Uppsala beslutade 24 september 2012 att uppdra till plan- och byggnadsnämnden att i samråd med gatu- och samhällsmiljönämnden genomföra en förstudie för en sammanhållen arkitekturpolitik.

Förstudien, som genomfördes 2013, har visat på flera möjligheter och en rad positiva effekter som en utvecklad arkitekturpolitik kan få för Uppsala. Det gäller såväl den kunskapsprocess som arbetet förutsätter, som det färdiga dokumentet – en arkitekturpolicy. Tillsammans kan de skapa förutsättningar för mer kvalitativa planeringsprocesser, sätta mer fokus på arkitekturen och bidra till ett intressantare stadsliv. Allt detta är viktiga förutsättningar för Uppsalas ambition att kraftigt expandera, bygga staden inåt och samtidigt vara en attraktiv stad att bo i.

Plan- och byggnadsnämnden översänder härmed förstudien i enlighet givet uppdrag

Beträffande redovisning av förslaget hänvisas till bilagda handling:

Förstudie – Arkitektur Uppsala

Liv Hahne
OrdförandeSara Östberg
Nämndsekreterare

SAMMANTRÄDESPROTOKOLL

2014-04-10

1

Plats och tid	Stationsgatan 12, lokal Bergius kl. 17.30 -19.25		
Beslutande	Liv Hahne	ordförande	(M)
	Monica Östman	v ordförande	(S)
	Rolf Kroon	ledamot jäv § 189	(M)
	Carolina Bringborn Anadol	ledamot	(M)
	Curt Malmenstedt	ledamot jäv §§ 139, 140, 169	(C)
	Ingemar Virsén	ledamot	(KD)
	Kia Solid	”-	(S)
	Susanne Engström	”-	(MP)
	Kjell Haglund	”-	(V)
	Närvarande ersättare	Madeleine Andersson	tjg ersättare
Markus Lagerquist		tjg ersättare §§”139,140,169,189	(M)
Peter Burman		tjg ersättare	(S)
Helena Olsson		ersättare	(S)

Övriga deltagare Åsa Nilsson Bjervner, t.f. direktör, Ulla-Britt Wickström, planeringschef, Owe Gustafsson, Brita Christiansen, Anneli Sundin, Marie-Louise Elfström, Anna Hellgren, planarkitekter. Dan Thunman planerare/utredare. Tjänstemännen deltar som föredragande i respektive ärende.

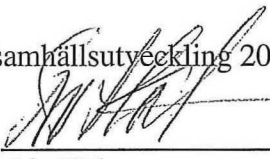
Utses att justera Kjell Haglund

 Justeringens
 plats och tid

Kontoret för samhällsutveckling 2014-04-22

Paragrafer:128-192

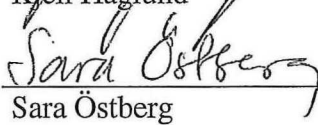
Ordförande

 Liv Hahne

Justerare

 Kjell Haglund

Sekreterare

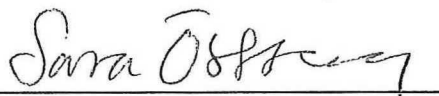

 Sara Östberg

ANSLAG / BEVIS

Protokollet är justerat. Justeringen har tillkännagivits genom anslag

Organ	Plan- och byggnadsnämnden		
Sammanträdesdatum	2014-04-10		
Datum för anslags uppsättande	2014-04-23	Datum för anslags nedtagande	2014-05-15
Förvaringsplats för protokollet	Kontoret för samhällsutveckling, Stationsgatan 12		

Underskrift

SAMMANTRÄDESPROTOKOLL

Sammanträdesdatum

2014-04-10

Sida

16

§ 141

Diarienum: 2012-030110

Arkitektur Uppsala – förstudie**Beslut**

Plan- och byggnadsnämnden godkänner förstudie, Arkitektur Uppsala och beslutar att skicka förstudien vidare till kommunfullmäktige.

Sammanfattning

Kommunfullmäktige i Uppsala beslutade 24 september 2012 att uppdra till plan- och byggnadsnämnden att i samråd med gatu- och samhällsmiljönämnden genomföra en förstudie för en sammanhållen arkitekturpolitik.

Förstudien har visat på flera möjligheter och en rad positiva effekter som en utvecklad arkitekturpolitik kan få för Uppsala. Det gäller såväl den kunskapsprocess som arbetet förutsätter, som det färdiga dokumentet – en arkitekturpolicy. Tillsammans kan de skapa förutsättningar för mer kvalitativa planeringsprocesser, sätta mer fokus på arkitekturen och bidra till ett intressantare stadsliv. Allt detta är viktiga förutsättningar för Uppsalas ambition att kraftigt expandera, bygga staden inåt och samtidigt vara en attraktiv stad att bo i.

Beslutsunderlag

Tjänsteskrivelse

Förstudien Arkitektur Uppsala

Beslutsgång

Ordföranden föreslår att förstudien Arkitektur Uppsala godkänns och skickas vidare till kommunfullmäktige.

Expedieras till

Kommunfullmäktige

Akten

Justerandens sign

Utdragsbestyrkande

ARKITEKTUR UPPSALA

Förstudie

Dnr: 2012-30110

Projektgrupp: Ingrid Anderbjörk, Ingemar Carlsson, Helena Espmark, Torsten Livion, Rein Martinsson, Dan Thunman (projektledare) och Ulla-Britt Wickström.

Red: Dan Thunman

Foto: Torsten Livion och Dan Thunman där inte annat anges.

Uppsala 2014

Innehåll

SAMMANFATTNING

INLEDNING

Bakgrund, syfte och mål 5

Några definitioner 7

Arkitekturpolitik och arkitekturpolicy

Arkitektonisk kvalitet

ERFARENHETER OCH FORTSÄTTNING

Möjligheter 8

Vägval 10

Översiktsplan

Hållbarhetsfrågor

Aktualitet och uppföljning

Geografisk avgränsning

**Förslag till organisation och genomförande - En uppskattning
av tid och kostnader för att ta fram en arkitekturpolicy** 12

Slutsats 13

Källor och litteratur

Seminarier, studiebesök och möten

Arkitektur Uppsala

En förstudie

SAMMANFATTNING

Alla kommuner har en arkitekturpolitik, omedvetet eller inte. Det vill säga processer som leder till byggande av hus eller miljöer. Men få kommuner har en nedskrivna och antagen arkitekturpolicy med genomtänkta och kvalitetssäkrade processer. Det står emellertid klart att när större städer sätter fokus på dessa frågor så kliver de fram och tar plats i arkitektur- och stadsbyggnadsdebatten samtidigt som medvetenheten och stoltheten över vad som görs tycks öka hos medborgarna. Ny och spännande arkitektur berikar städerna och ses ofta som en viktig del av stadens marknadsföring.

God arkitektur och stadsplanering betraktas inte bara som medel för att öka stadens attraktionskraft utan även som medel för att skapa värden och tillväxt som led i en hållbar stadsutveckling. En aktiv arkitekturpolitik och ett tydligt arkitekturprogram (policy) har varit framgångsfaktorer.

Kommunfullmäktige i Uppsala beslutade 2012-09-24 att uppdra till plan- och byggnadsnämnden (PBN) att i samråd med gatu- och samhällsmiljönämnden (GSN) genomföra en förstudie för en sammanhållen arkitekturpolitik med avrapportering senast 2013. Förstudien ska redovisa vilka möjligheter en arkitekturpolitik, policy ger och vilka vägval som skulle behöva göras. Dessutom ska en uppskattning göras för tid och kostnader. För att belysa dessa frågor har förstudiens omvärldsspaning framför allt fokuserat på städerna/kommunerna Köpenhamn, Stockholm och Malmö och deras arkitekturprogram.

Resultatet av dessa studier har visat på en rad likheter mellan städerna/kommunerna som speglar dagens synsätt och värderingar. Det gäller framför allt deras prioriteringar av frågor som gäller stadsliv och stadsrum. Men även betoningen av den mångfunktionella staden präglad av mångfald samt goda lösningar som gäller energihushållning och resurshushållning är tydlig. Stadsdelsutveckling med utgångspunkt från sociala förutsättningar, medborgardialog, arkitekt- och markanvisningstävlingar och utveckling av kulturvärden är andra väl beskrivna områden. Men det har även framkommit en rad särdrag från de olika städerna/kommunerna som också är intressanta att lära av och studera vidare.

Om vi relaterar dessa områden eller aspekter till situationen i Uppsala kan vi konstatera att kommunen redan arbetar med många av dessa. Men flera av dem kan utvecklas ytterligare, samordnas, förankras och få stort utrymme i en arkitekturpolicy för Uppsala. Resultatet av denna beror på vilken ambition kommunen väljer att ha med sin arkitekturpolitik. Där finns stora utvecklingsmöjligheter och där sätter politiken själv gränserna inför framtiden.

Förstudien redovisar även förslag till organisation, tidplan samt några strategiska vägval som Uppsala kommun behöver göra för att få ut så mycket som möjligt av dialogen, dokumentet och hela processen.

Erfarenheter och förslag

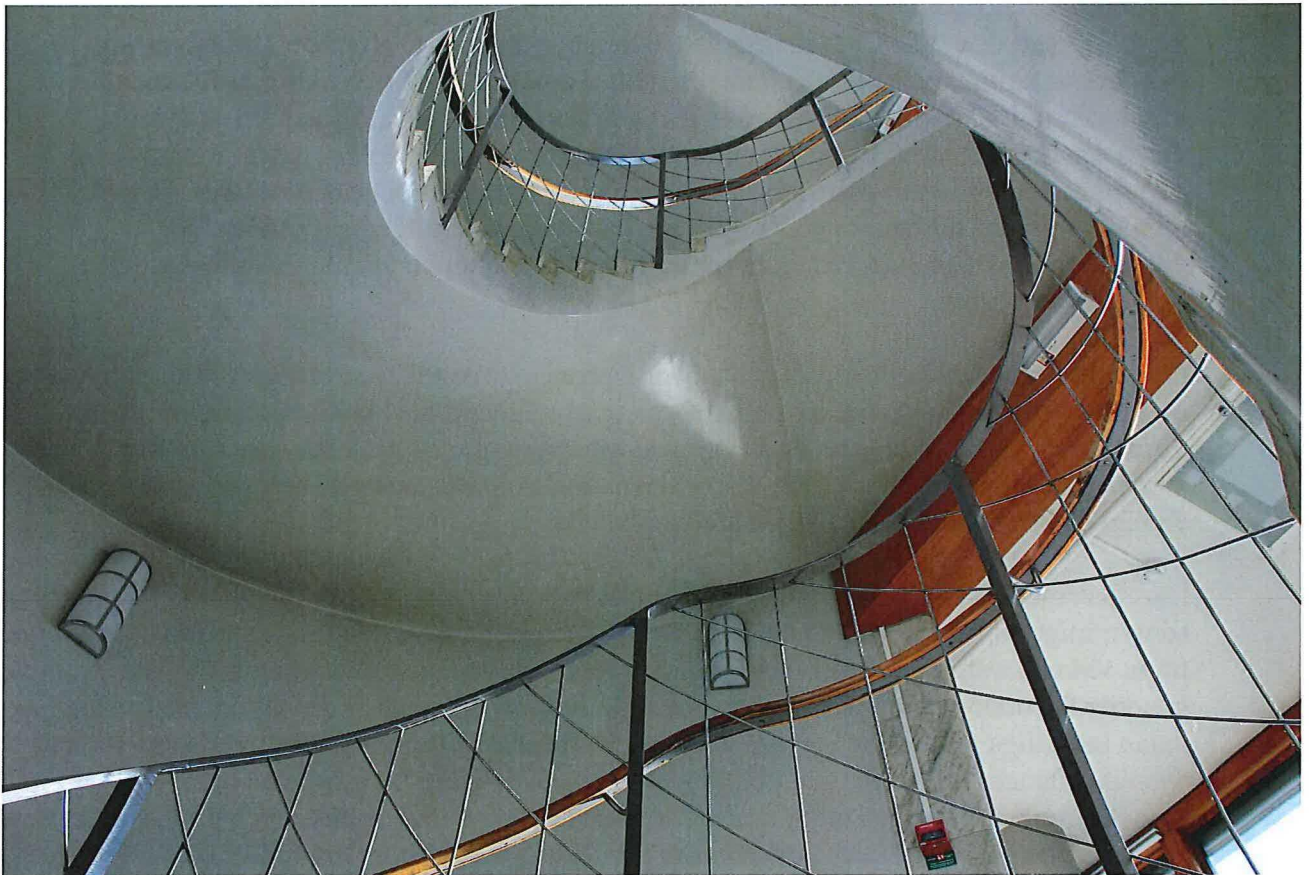
En arkitekturpolicy för Uppsala ska vara översiktlig men ge alla aktörer (kommunen, byggherrar, arkitektkontor med flera) en gemensam plattform och riktlinjer för en viljeinriktning för såväl staden som helhet och för stadens olika delar. Den ska vara verkningsfull och samtidigt uppmuntrande. Den blir på så vis en bra deklaration av kommunens ambitioner och sätter fokus på (och synar) kommunens processer. Den visar hur man går från ord till handling, det vill säga hur idéerna verkligen ger effekt. En arkitekturpolicy kan även redogöra för kommunala tillämpningar av riksintressen i den fysiska planeringen.

För att ta fram en arkitekturpolicy behöver Uppsala kommun en säker och tydlig organisation med en styrgrupp bestående av politiker, en referensgrupp med bred representation från samhällets olika aktörer samt en kommunal arbetsgrupp med projektledare som håller i hela processen. En projektplan lägger fast arbetets organisation, ekonomi och genomförande. Troligtvis behöver ett visst projektstöd upphandlas.

Därefter inleds arbetet med en bred dialog eller kunskapsinhämtande med så öppna processer som möjligt, vilken bör pågå i cirka ett år. Under denna tid tas även själva policydokumentet fram, vilket därefter ska processas politiskt innan det kan antas av kommunfullmäktige. Nya metoder för dialogen måste utvecklas men för att hinna allt i tid är det viktigt att använda redan befintliga nätverk och forum. Den geografiska avgränsningen bör överensstämja med översiktsplanens ungefärliga utbredning av stadsväven 2030. Arbetet med att ta fram en arkitekturpolicy kan ligga inom ramen för arbetet med översiktsplanering men kan även vara en fristående process. Själva dokumentet, arkitekturpolicyn, bör med fördel vara fristående från översiktsplanen.

Kommunen ska tidigt i processen bestämma hur man går vidare när policyn är antagen. Det handlar om att skapa förutsättningar (en arena) för aktualitet, uppföljning och information till medborgarna. Denna ambition gäller inte bara resultatet av själva dokumentet och det fysiska och sociala avtryck som den ger utan även resultatet av hela processen kring arkitekturpolitiken och den fortsatta fokuseringen på en långsiktigt hållbar stadsplanering. Informationen kring alla planerade och pågående bebyggelseprojekt ska vara så tydlig att alla som vill enkelt ska få veta vad som planeras och vad som pågår i staden. Och kopplingen till arkitekturpolicyn ska hela tiden vara uppenbar.

I Uppsalas ambition att kraftigt expandera, bygga staden inåt och samtidigt vara en attraktiv stad att bo i, ligger en stor framtida utmaning ur alla hållbarhetsaspekter. En väl förankrad process kring en arkitekturpolicy blir ett stort stöd i denna utveckling. Här skapas ett brett samhällsforum för dialog, debatt och kunskap. Då bostadsbyggandet är en nyckelfaktor kan denna process även manifesteras med en bomässa, något som ofta ger staden stor uppmärksamhet och gott rykte. Och som ett led i denna ambition kan en mer sammanhållen arkitekturpolitik och en arkitekturpolicy betraktas som en förutsättning för utvecklingen av Uppsala som den attraktiva, rättvisa och långsiktigt hållbara staden.

Trapphus i Uppsala stadshus. Arkitekt: Erik och Tore Ahlsén

INLEDNING

Bakgrund, syfte och mål

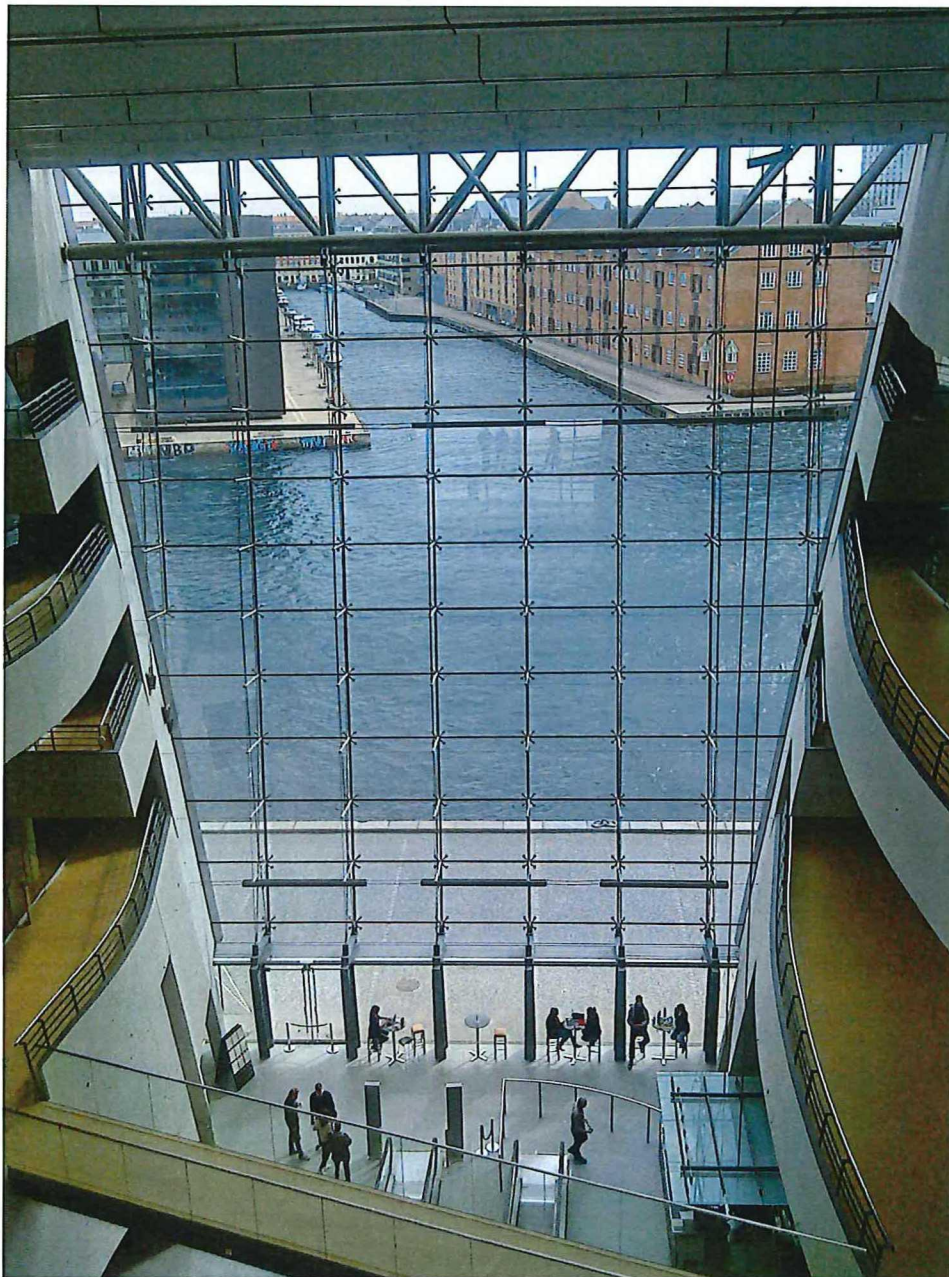
Allt flera större städer fokuserar på god arkitektur för att öka stadens attraktionskraft samt skapa värden och tillväxt som led i en hållbar utveckling. Ofta ses detta intresse som en följd av en ökad konkurrens mellan städerna samtidigt som man vill lyfta fram det unika med sin stad och inte vara ”som alla andra”. Däri ligger en stor utmaning, en utmaning som ofta förutsätter hög kompetens i hela processen från medborgardialog fram till det färdiga resultatet. Köpenhamn och Malmö lyfts ofta fram som städer som på ett framgångsrikt sätt arbetat med arkitekturpolitiken i fokus.

I en motion till Uppsala kommunfullmäktige föreslås att en sammanhållen arkitekturpolitik (arkitekturpolicy) ska utarbetas med mål och riktlinjer för Uppsalas stadsutveckling och att arbetet ska ske i brett samråd med kommuninvånarna. Här betonas att Uppsala ska fortsätta utvecklas på ett attraktivt sätt och möjliggöra för flera att leva urbant, modernt och hållbart. Köpenhamns koncept för arkitekturpolitik lyfts fram som föredömligt. Med utgångspunkt från detta betonas vikten av arkitektävlingar, uppföljning av stadsbyggnadsprojekt och utvecklade former för medborgardialog i tidiga skeden. Dessutom efterlyses tydligare riktlinjer för ett hållbart byggande och energieffektiva lösningar.

Kommunstyrelsen ser en arkitekturpolitik för Uppsala i ett vidare perspektiv där det gäller att uppfylla krav som redan finns i gällande styrdokument, bland annat med koppling till översiktsplanen. Men KS konstaterar samtidigt att det är ett omfattande arbete att ta fram ett sådant dokument samtidigt som det är svårt att fastställa framgångsfaktorerna.

Därför beslutade KF 2012-09-24 att uppdra till plan- och byggnadsnämnden (PBN) att i samråd med gatu- och samhällsmiljönämnden (GSN) genomföra en förstudie för avrapportering senast 2013. Förstudien ska även finnas med som ett underlag inför samlade överväganden våren 2014 kring översiktsplanens aktualitet och vilka strategiska sakområden som är särskilt viktiga att vidareutveckla arbetssätt kring.

PBN beslutade 2013-02-21 att ge kontoret för samhällsutveckling (KSU) i uppdrag att genomföra förstudien. Förstudien ska redovisa vilka möjligheter en arkitekturpolitik ger och vilka vägval som skulle behöva göras. Dessutom ska en uppskattning göras av tid och kostnader.

*Danmarks nationalbibliotek, "Den sorte diamant" Köpenhamn.
Arkitekt: Schmidt Hammer Lassen*

Några definitioner

Arkitekturpolitik och arkitekturpolicy

Arkitekturpolitik är ingen ny företeelse i samhället. Samhällets ambitioner har alltid avtecknats i den byggda miljön. Men intresset för arkitekturpolitik har under senare tid ökat och flera städer ställer sig frågan: hur kan vi göra staden mer attraktiv med hjälp av arkitektur?

Vad skapar en god arkitektur och vad är god arkitektur eller arkitektonisk kvalitet?

Även om en god arkitekturpolitik resulterar i hus, stadsrum och miljöer med hög kvalitet så är det i praktiken mer en fråga om processer. På kommunal nivå handlar det om medborgardialog (i tidiga skeden), urval av projekt eller byggherrar, förutsättningar för olika sorters byggherrar (storlek på byggrätter, markpolitik etc.), villkor och krav från kommunen med mera.

En genomtänkt och dokumenterad arkitekturpolitik kan samlas i ett av kommunfullmäktige beslutat styrdokument, en arkitekturpolicy eller skrivas in direkt i översiktsplanen.

Västra hamnen, Malmö. Hörnhuset mitt i bilden är ritat av Erskin & Tovatt. Torget är ritat av 13.3 Landskapsarkitekter.

Arkitektonisk kvalitet

Ett begrepp som ofta används men som definieras på olika sätt är *arkitektonisk kvalitet*. Ofta handlar det om en identitetsskapande arkitektur. Vi kan inte och ska inte tala om hur man gör men vi ska ha synpunkter på den process som leder fram till en identitetsskapande arkitektur. Något mer utförligt resonemang om arkitektonisk kvalitet kommer inte att föras i denna förstudie. Begreppen *arkitektur* och *arkitektonisk kvalitet* bör däremot utvecklas ytterligare i en arkitekturpolicy. Vi kan konstatera att olika samhällen/kulturer under olika tider haft olika uppfattning om detta kvalitetsbegrepp. Detta har genom åren skapat en stor variation av hus, gator, parker och miljöer runt om i världen. Där folk trivs att bo och arbeta, eller där folk kommer för att som turister beskåda, uppleva eller ta del av dessa miljöer/byggnader, talas det ofta om arkitektonisk kvalitet. Och ofta handlar det om miljöer/byggnader som är hållbara över tid och som är unika eller typiska för landet, regionen eller staden.

ERFARENHETER OCH FORTSÄTTNING

Möjligheter

Det är dock uppenbart att när städer som Köpenhamn och Malmö tar fram arkitekturprogram och aktivt arbetar med frågorna så ger det resultat. Städerna kliver fram och tar plats i arkitektur- och stadsbyggnadsdebatten samtidigt som medvetenheten och stoltheten över vad som görs tycks öka hos medborgarna. Ny, innehållsrik och intressant arkitektur (byggnader och offentliga miljöer) ökar städernas attraktivitet. Städerna arbetar med nya modeller för utvärdering av arkitekturprogrammen, vilka på sikt ger förutsättningar för att presentera mer konkreta resultat kring hållbarhet i dess olika former och hur medborgarna ser på sin stad.

En tydlig arkitekturpolicy ger alla aktörer en gemensam plattform och riktlinjer för en viljeinriktning. Den ska gälla staden som helhet men även för stadens olika delar, vilka oftast har olika kvaliteter, karaktärer och sociala förutsättningar. Men en policy måste innehålla ett visst mått av flexibilitet. Den får inte bli styrande i detaljer för då påverkas kreativiteten negativt. Den får heller inte formuleras så den kan tolkas på vitt skilda sätt av olika aktörer.

Flera städer anser det viktigt att kunna visa exempel på processer och resonemang som lett till bra resultat. En policy ska också visa hur man går från ord till handling, det vill säga hur idéerna verkligen ger effekt. Den ska vara verkningsfull och samtidigt uppmuntrande. Den kan på så vis bli en bra deklaration av kommunens ambitioner och sätta fokus på kommunens processer. Kommunen har här möjlighet att framstå som ett föredöme.

Arkitekturen bidrar till att attrahera invånare och det är därför viktigt att kommunen satsar på sin stad och då framför allt dess offentliga rum. Både Köpenhamn och Malmö har i praktiken påvisat detta. I Malmö lyfter man särskilt fram att politiken och fackkompetensen gått hand i hand, vilket man menar gett tydliga resultat.

En arkitekturpolicy kan uppmuntra till arkitektävlingar. Sådana kan ha olika former, som projekttävling, idéävling eller markanvisningstävling. Det samlade intrycket av dessa tävlingar är mycket positivt. Tävlingarna är ett sätt att hitta den optimala föreningen av form, funktion och ekonomi för ett projekt och samtidigt välja den för projektet bäst lämpade arkitekten. Flera tävlingar har även använts för att marknadsföra staden, stadsdelen, orten eller platsen. Tävlingar får ofta ett massmedialt genomslag, vilket uppskattas av alla parter. Tävlingen som process är smidig, metodisk och trygg. En arkitektävling handlas upp enligt Lagen om offentlig upphandling (LOU). Gestaltungs- eller kvalitetsprogram är också användbara dokument i en arkitekturpolitik.

Avgörande för arkitekturens förutsättningar är processerna kring markpolitik som exploaterings- och markanvisningsavtal och offentlig upphandling. I Uppsala finns en *Policy för exploaterings- och markanvisningsavtal*. Det är viktigt, eller helt avgörande, att en ny arkitekturpolicy förhåller sig till detta dokument och tvärtom.

I Uppsala pågår ett arbete med stadsdelsutveckling för fem stadsdelar med utgångspunkt från de sociala hållbarhetsaspekterna men med tydlig koppling till de fysiska strukturerna. Detta arbete kan utvecklas och breddas till att omfatta hela staden eller kommunen och få en tydlig bas i en arkitekturpolicy. Uppsalas innerstad och stadsdelar har alla olika kvaliteter, karaktärer och sociala förutsättningar som kan utvecklas. Köpenhamn har framgångsrikt arbetat med arkitektävlingar för att utveckla stadsdelar och i Malmö finns bra exempel på arbete med

värdebaserad planering som arbetsmetod kopplad till sådana projekt. Syftet med denna metod är bland annat att få med de mjuka värdena i processen. Metoden bygger på att tidigt i processen identifiera de viktigaste frågorna. Dessa ska sedan vara i fokus under hela processen. I Malmö var social hållbarhet det absolut viktigaste begreppet ("Något annat alternativ fanns inte").

En arkitekturpolicy ska även ge vägledning i det dagliga arbetet. Det är viktigt att skapa få och tydliga rubriker/målsättningar som är vägledande för hela dokumentet. Med hjälp av dessa ska man sedan lätt kunna hitta i det, förstå hur det ska fungera och hur det kan användas. I annat fall kommer det inte att läsas och därmed inte att användas. Otydlighet riskerar även att innehållet kan tolkas på olika sätt av olika aktörer, vilket bara skapar förvirring.

I denna ambition, att skapa ett pedagogisk och hela tiden verkningsfullt och aktuellt dokument, ligger även en utmaning att hitta en balans mellan den alltför tunna manualen och det tjocka och svåröversiktliga policydokumentet. Vissa städer arbetar med såväl det "tyngre" dokumentet samtidigt som de har en tunnare och mer populär version. Om kommunen väljer att ta fram en mer översiktlig arkitekturpolicy kan andra mer fördjupade och ämnesriktade dokument var fristående och ses som fördjupningar av denna.

En annan målsättning är att skapa ett dokument som så många som möjlig ska känna igen – känna att det är deras dokument. Detta förutsätter en bred och konstruktiv dialog eller kunskapsuppbyggnad i inledningsskedet. Begreppens värld är också viktig och styrande. Policyn ska skrivas så alla förstår den och därmed förstår vad som krävs för att bygga en attraktiv stad.

Uppsala konsert- och kongresshus. Arkitektkontor: Henning Larsen tegnestue

Vägval

I ett inledande skede med en arkitekturpolicy behövs en bred dialog/kunskapsprocess. Vad tycker politiker, tjänstemän, arkitektkontor, medborgare i alla åldrar, intresseföreningar med flera? Vad fungerar bra idag och vad är det som inte fungera bra? Det kan gälla medborgardialog angående olika frågor, beslutsprocesser, markpolitik, upphandlingar med mera. Denna process ska resultera i vägvalsfrågor, till exempel vad en policy ska eller inte ska styra. Dessa vägval får stor betydelse för prioriteringar och hur programarbetet utvecklas. Såväl Köpenhamn som Stockholm och Malmö (i sitt första program) har gått igenom denna fas, och har sedan kommit olika långt i det fortsatta arbetet.

Översiktsplan

En policy ska ha en koppling till plan- och bygglagens (PBL) syfte, innehåll och definitioner. Men ska den vara en del av översiktsplanen eller vara ett fristående dokument? Om policyn ingår i översiktsplanen och fungerar ihop med andra styrdokument hävdas att den kan bli mycket framgångsrik för kommunen. En fördel som lyfts fram är att kommunala tillämpningar av riksintressen i den fysiska planeringen kan tydliggöras och därmed ge kommunen ett tolkningsföreträde.

Alla delar dock inte uppfattningen att dokumentet ska ingå i ÖP. Ett fristående dokument kan spela en vidare roll i ambitionen att lyfta fram och lansera arkitekturfrågorna som en del av stadens varumärke. Den behöver då inte heller till alla delar förhålla sig till alla riksintressefrågorna.

Att ta fram en arkitekturpolicy kan vara en del av ÖP-processen men det kan även vara en fristående process. Vilken väg man än väljer så bör dokumentet spegla eller fördjupa översiktsplanens intentioner. Själva slutdokumentet bör dock vara fristående från översiktsplanen.

Hållbarhetsfrågor

Arkitekt Lisa Daram, som leder arbetet i Arkus kansli*, skriver i en relativt ny artikel: ”Den fysiska miljön är marginellt inräknad när man på allvar formar samhällsområden som exempelvis skolan eller området hälsa. Det livsviktiga begreppet hållbarhet är, särskilt på policynivå, på väg att slarvas bort. Bostadsbristen riskerar leda till ännu en storskalig och ogenomtänkt quickfix. .../... Arkitektur i allmän mening har kommit att reduceras till en statusmarkör, oavsett om det handlar om profilering av städer, företag eller privata hem. Styrd av trender är det inte konstigt att det är den visuella, lättätta ytan, och inte komplexiteten, innehållet och substansen i arkitekturen, som fångar mest intresse. Bilder, och inte arkitekturen i sig, har tagit över och lagt sig som ett fett, ogenomträngligt lager mellan oss människor och det verkliga, det fysiska, fasta, tredimensionella. Det som vi ska leva i, inte enbart *utanpå*. Att arkitekturen/den byggda miljön är en aktiv medspelare i hållbarhetsbegreppets samtliga dimensioner – ekonomiskt, miljömässigt och socialt, tappas bort i världen av bilder och lättviktig marknadsföring.”

* Stiftelsen Arkus är ett självständigt forum för forskning och utveckling inom arkitektur och samhällsbyggnad. Stiftelsen verkar för och med föreningen Arkus medlemmar, som består av landets ledande arkitektföretag. Arkus arbetar branschnära och fungerar som komplement till högskolornas forskning.

Efter den kritiken måste vi ändå konstatera att olika städer har olika förutsättningar. Det kan gälla stadsstrukturer, kulturell mångfald, ägande av mark etc. Alla städer arbetar mer eller mindre med hållbarhetsfrågor. Dessutom samarbetar för närvarande (2009–2013) fyra berörda myndigheter om sociala och kulturella perspektiv på stadsutveckling.**

Hur kan en arkitekturpolicy för Uppsala förhålla sig till hållbarhetsfrågorna? Och hur kommunicerar vi hållbarhet? Den senare frågan är kanske den största utmaningen.

Aktualitet och uppföljning

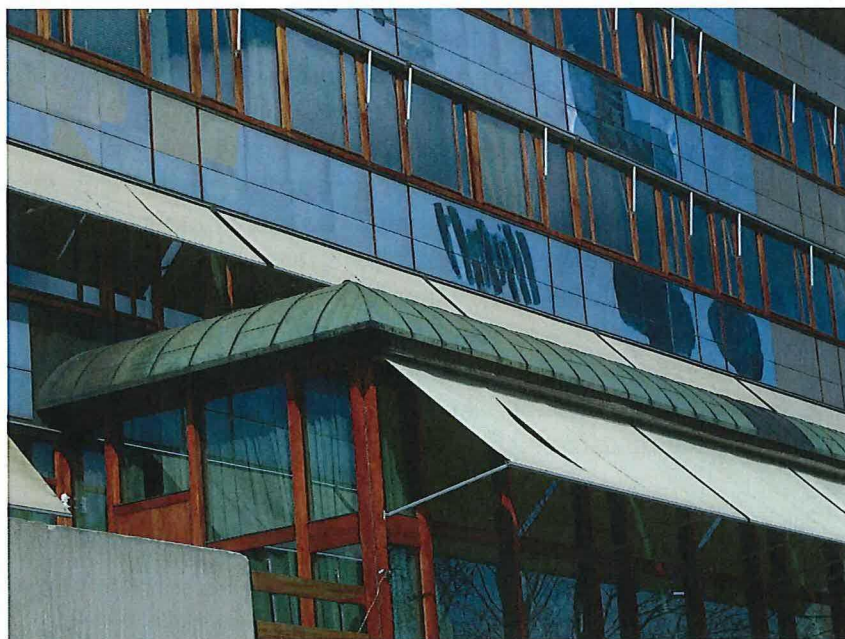
Kommunen bör även tidigt bestämma sig för hur man går vidare när policyn är antagen. Politiker och tjänstemän kan snabbt byta uppdrag och tjänster men dokumentet ska hålla över tid. Hur ska man arbeta med den viktiga uppföljningen av dokumentet? Det gäller att hitta bra utvärderingssystem och att skapa förutsättningar för aktualitet och bra uppföljning.

Denna ambition gäller inte bara resultatet av själva dokumentet och det fysiska och sociala avtryck som den ger utan även resultatet av hela processen kring arkitekturpolitiken och den fortsatta fokuseringen på en långsiktigt hållbar stadsplanering.

Geografisk avgränsning

Ska policyn gälla staden eller hela kommunen? I Malmös program, del 2 Stadens strukturer, finns ett kapitel om det öppna kulturlandskap som omgärdar staden. Detta delas grovt in i olika landskapskaraktärer, slättlandskapet i söder, Kustlandskapet i väster och Backlandskapet i öster. Även för dessa landskap finns råd och rekommendationer inför framtiden. Men i huvudsak koncentrerar sig alla de undersökta städerna/kommunerna i huvudsak till stadslandskapet, något även Uppsala bör göra.

** Boverket, Riksantikvarieämbetet, Formas och Statens centrum för arkitektur och design.

Uppsala stadshus.

Förslag till organisation och genomförande – en uppskattning av tid och kostnader för att ta fram en arkitekturpolicy

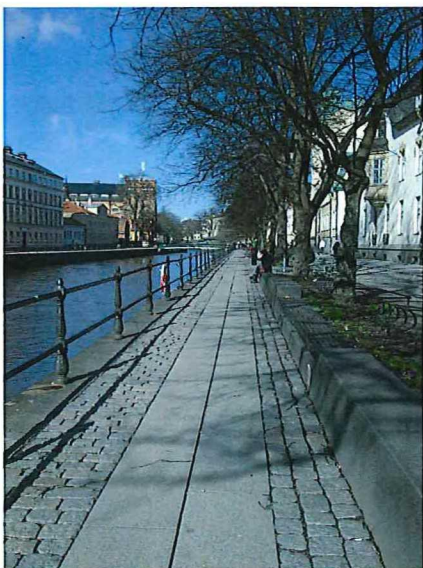
Inför upprättande av en arkitekturpolicy måste kommunen välja en säker och tydlig organisation som arbetar tidigt i processen.

En styrgrupp bör bildas bestående av politiker. Dessutom bildas en referensgrupp med bred representation från samhällets olika aktörer, vilka bidrar med inspel till processen och förankring hemåt i organisationen. En kommunal arbetsgrupp med projektledare håller praktiskt i hela processen. Arbetet inleds med att ta fram en projektplan, vilken ska fastställas av styrgruppen.

Sedan organisationen för en arkitekturpolicy satt sig, en projektplan antagits och projektstöd upphandlats bör den process som leder fram till dokumentet (arkitekturpolicyn) vara klar inom ett år. För att hinna detta är det viktigt att använda redan befintliga nätverk/forum för dialogen. Givetvis styrs denna tid och därmed kommunens kostnader av vilka ambitioner kommunen har och vilka avgränsningar som görs i projektuppdraget rörande till exempel geografisk omfattning och dokumentets detaljeringsnivå.

Att ta fram en arkitekturpolicy är en process som förutsätter en bred dialog och en sådan måste få ta den tid som projektet kräver. I Stockholm hölls cirka 150 möten med medborgare, institutioner med flera. Andra städer har haft betydligt färre möten. Men den inledande dialogfasen eller gemensamma kunskapsprocessen i arbetet bedöms som mycket viktig, och i bland kanske lika viktig som själva dokumentet.

Alla städer betonar vikten av att ha så öppna processer som möjligt. Olika former av möten, seminarier, debatter, stadsvandringar med mera är redan beprövade metoder. Metoder med öppna bloggar har visat sig framgångsrikt i Hyllie utanför Malmö. Det gäller att hitta nya vägar för att fånga och uttrycka människors verkliga behov. I Uppsala kommun pågår för närvarande ett utvecklingsarbete för att förbättra medborgardialogen, benämnt *Uppsaladialogen*. Erfarenheterna från detta projekt bör få stor betydelse för den planerade dialogen kring arkitekturpolicyn. I Köpenhamn betonar man att arkitektur framför allt handlar om att skapa dialog. Som någon sagt: En arkitekturpolicy handlar i slutändan om att synliggöra människan.

Årummet, Uppsala. Denna etapp: White Arkitekter, Mattias Nordström

Slutsats

Uppsala växer i en allt snabbare takt. Från dagens 200 000 invånare beräknas vi år 2050 vara cirka 350 000 invånare. Samtidigt som vi bygger och anlägger allt mera måste tillväxten ske på ett sätt som bygger på fortsatt hög attraktivitet, en god social utveckling och tekniskt/ekonomiskt effektiva systemlösningar med bäring även på hållbarhetsfrågor som miljö och klimat.

Planeringshorisonten flyttas allt längre fram och föreslås i arbetet med nästa översiktsplan bli 2050. Den längre planeringshorisonten och frågorna om tillväxtens omfattning ger tydliga fingervisningar om behov av ökad vägledning inom en rad områden. Med det högre tillväxttryck som riktas mot hela Uppsala ställs även ökade krav på dialog och debatt om stadens bebyggelseutveckling.

I Uppsalas ambition att kraftig expandera, bygga staden inåt och samtidigt vara en attraktiv stad ligger en stor framtida utmaning ur alla hållbarhetsaspekter. En väl förankrad process kring en arkitekturpolitik och en av kommunfullmäktige antagen arkitekturpolicy skulle kunna bli ett stort stöd i denna utveckling. Här kan skapas ett brett samhällsforum för dialog, debatt och kunskap. Denna process skulle även kunna manifesteras med en bomässa, något som ofta ger stadens stor uppmärksamhet och gott rykte.

Om kommunen väljer att fokusera på en arkitekturpolitik med en väl förankrad och tydlig arkitekturpolicy kan såväl plan- som bygglovprocessen bli effektivare. En policy har redan tagit ställning i olika strategiska frågor som annars måste hanteras i t ex detaljplane- eller bygglovskedet och därför skapa utdragna och dyra processer. ”Man kan inte skapa arkitektonisk kvalitet bara med detaljplaner” (citat från mötet med Köpenhamns stadsbyggnadskontor).

En aktiv arkitekturpolitik innebär också att arbetsprocesser, metoder och resultat hela tiden ska utvärderas och fortsätta att utvecklas. Detta förutsätter också ett mer långsiktigt, hållbart och ekonomiskt tänk rörande stadsplanering – en bas som fångar och kan uttrycka människors verkliga behov vid planering, produktion och utvärdering. Och som ett led i denna ambition kan en arkitekturpolicy betraktas som en förutsättning för utvecklingen av Uppsala som den attraktiva, rättvisa och långsiktigt hållbara staden.

Framgångsfaktorer för Uppsala kan vara: ”Var inte rädd för att vara unik – utveckla just Uppsalas unika kvaliteter. Gör inte som alla andra. Behåll integriteten”(citat från mötet med Statens centrum för arkitektur och design).

Källor och litteratur

Arkitektur, form och design i Europa – En lägesrapport om politik och praktik i åtta europeiska länder. Rapport 2007/3. Utgiven av National Council for Architecture Form and Design / Rådet för arkitektur, form och design.

Arkitekturby Köbenhavn

Köbenhavns kommunes arkitekturpolitik

Arkitektur Malmö – förstudie. Arbetsmaterial från stadsbyggnadskontoret 2013-04-03.

Arkitektur och politik. Arkitekturpolitik för Sverige 2010–2015. Utgiven av Sveriges Arkitekter 2009

Arkitektur Stockholm

En strategi för stadens gestaltning
(2013)

Arkitektur.nå

Norsk arkitekturpolitikk
Departementene

Arkitekturnation Danmark

Rammer for liv – rammer for vækst
Dansk arkitekturpolitik 2007
Regeringen

Bostad och politik. Ett debattinlägg från Sveriges Arkitekter. 2011

Framtidsformer:

Sveriges handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design

Få av Sveriges kommuner har en arkitekturpolicy. Artikel av Rebecka Gordan i Arkitekten nr 10, oktober 2011.

Karaktär Malmö

Handlingsprogram för arkitektur och stadsbyggnad 2005

Vem behöver kunskap om arkitektur? Hur, när och varför är den viktig? Lisa Daram.
www.arkus.se/manadens-tanke

Seminarier, studiebesök och möten 2013-14

Köpenhamns kommun.
Malmö stad, stadsbyggnadskontoret
Stockholm stad, stadsbyggnadskontoret
Statens centrum för arkitektur och design
Sveriges Arkitekter
Sveriges Arkitekter Uppsala
Föreningen Vårda Uppsala
Kommunala fastighetsbolag i Uppsala

